

III. La vida al
servei del model
energètic? Règim
fòssil, extractivisme
i relacions
internacionals
per la “seguretat
energètica” d’uns
pocs

Mònica Guiteras Blaya
Enginyeria Sense Fronteres

L'energia no és etèria, és matèria i recursos que fem i que afecten la vida -al planeta- i a les vides en concret -a les llars, al dia a dia de la gent, a les comunitats-. De la mateixa manera, el model energètic i productiu no és inòcul i l'actual superposició de crisis situa una important part de la població en una situació de vulneracions també sobreposades. La vulneració del dret a l'energia n'és una d'elles, i adreçar-la ha de passar per confrontar les elits extractives i financeres, així com la connivència del poder polític, aturant la dinàmica de desmantellament d'estructures públiques i de garantia de drets.

Perspectiva històrica i biofísica: el poder dels oligopolis que precaritzen, empobreixen i desposseeixen

Les vulneracions de drets humans, els impactes sobre el gènere i d'altres eixos de desigualtat, sobre l'economia real, sobre els ecosistemes, etc. són fruit de l'arquitectura d'un món fet mercat global. I concretament pel que fa al model energètic, són fruit d'un model fòssil, extractivista, neoliberal i mercantilista, que es basa en la desposseïció i l'espoli històric dels pobles i la invisibilització del treball de cures. Les desigualtats -socials, de gènere, econòmiques, materials, territorials, etc.- han estat el preu a pagar, el dany colateral necessari per a l'acumulació capitalista, on el sector energètic juga un paper clau.

El model energètic en que vivim es regeix per diversos mecanismes i característiques estructurals que són potencials generadores de desigualtat, il·legitimitat i vulneració de drets humans: deutes ecològics incommensurables, deutes econòmics difícilment assumibles per part de les llars o els estats, i exclusió d'una part important de la població de l'accés a un recurs bàsic per a la vida com és l'energia, encara que hagi estat extreta o generada a les portes de casa seva.

A l'Estat espanyol el sector energètic, i especialment l'elèctric, està controlat per un oligopoli de cinc empreses (Iberdrola, Endesa, Naturgy, EDP i Repsol), associades sota el nom d'Aelec, que des dels canvis en la fixació del preu de l'electricitat que es van incorporar amb la liberalització del sector el 1998, ha entrat en una lògica d'empobriment de la ciutadania a través de les seves factures energètiques. La generació de deute de la població amb les companyies elèctriques, anomenat dèficit de tarifa, per un suposat desajust entre els ingressos i els costos, és en realitat un mecanisme que ha permès a aquestes companyies els beneficis més elevats entre les seves homòlogues a Europa. L'oligopoli, però, no ha de retre comptes sobre els costos que suposadament no està garantint.

Aquestes cinc empreses concentren pràcticament la totalitat del mercat. Per posar un exemple, pel que fa a la generació d'electricitat, les comercialitzadores dels cinc grans grups energètics controlen més del 70% de la potència instal·lada -el 2000 concentraven prop del 85%-. Concretament en el cas de la generació a nivell de Catalunya, Endesa controla la gran majoria de la generació nuclear, la dels cicles combinats i la hidroelèctrica. A més, té el monopoli natural de la distribució al territori (Consejo Económico y Social 2018).

Pel que fa a la distribució, les 5 grans empreses de l'oligopoli van rebre el 90% del total de retribucions de les activitats de distribució d'electricitat per a 2020 (prop de 5.480 milions d'euros)¹⁹. De tota manera cal tenir en compte que la distribució, en ser una activitat regulada, compta amb menys actors, ja que

19. Orden TEC/1258/2019, de 20 de diciembre, por la que se establecen diversos costes regulados del sistema eléctrico para el ejercicio 2020 y se prorrogan los peajes de acceso de energía eléctrica a partir del 1 de enero de 2020: <https://www.boe.es/boe/dias/2019/12/28/pdfs/BOE-A-2019-18618.pdf>

es prioritzen els monopolis naturals geogràficament i els actors que ja tenen la propietat d'altres xarxes de distribució del sistema elèctric espanyol.

Pel que fa a la comercialització d'electricitat, les comercialitzadores dels cinc grans grups energètics subministren el 91% del segment domèstic (CNMC 2019), amb una dinàmica de descens respecte la dècada anterior però mantenint-se encara per sobre del llindar de concentració dels 2500 HHI²⁰, amb 2791 HHI.-el 2010 concentrava el 99% del segment domèstic, amb 3466 HHI-. Això les deixa en una situació de mercat privilegiada, per exemple de cara a la fixació de preus, en detriment dels drets de la població a la que proveeixen, així com d'altres PIMES i cooperatives de comercialització d'energia.

Pel que fa a la vessant Sud d'aquest model energètic partim de la lògica d'espoli de recursos perpetuada durant segles de colonialisme, que impacta sobre els territoris i sobre els cossos. Es tracta de territoris (territori-terra i territori-cos²¹) que són vulnerats, però que també es defensen i resisteixen davant el privilegi blanc, occidental, androcentrista, antropocentrista, heteronormatiu, capacitista, etc. El model extractivista i el règim fòssil no creen res de nou sinó que extreuen, priven i privatitzen. En aquest sentit el neocolonialisme ens porta a un nou estadi de control dels territoris i dels seus recursos, en suposats temps de pau, mitjançant la penetració en les diferents esferes de la vida dels territoris i comunitats ocupades on extreuen riquesa, de manera directa o indirecta, a través d'una violència que no és colateral, sinó intrínseca i condició necessària per a realitzar aquest nou espoli.

El paper de les empreses, i la manera en què exerceixen el seu poder genera un marc d'actuació favorable (en l'àmbit polític, legal, econòmic, geoestratègic, etc.) basat en la pèrdua de sobirania dels pobles en favor de l'acumulació de capital i la impunitat en les diferents vulneracions necessàries per a aconseguir-ho. El lucre no s'aconsegueix sense la privació i l'extracció. És per això que el paper de les empreses transnacionals del sector de l'energia, però també les del sector de la construcció, les armamentístiques i les agroindustrials, és el de trobar la capacitat i els mecanismes per a seguir extraient riquesa, a nivell macro (territoris i recursos) i a nivell micro (famílies i llars) de la manera més lucrativa possible. Són aquests Suds els que sostenen el sistema, perquè representen un flux d'ingressos constant -i exponencial en alguns casos- a través de la financerització de l'economia i de sectors estratègics com les infraestructures, o a través de la privatització de sectors essencials per a la vida.

20. L'Índex de Herfindahl o Índex de Herfindahl i Hirschman (HHI) és una mesura que informa sobre la concentració d'un mercat. L'índex es calcula elevat al quadrat la quota de mercat que cada empresa posseeix i sumant aquestes quantitats, de manera que els resultats poden variar de 0 (competència perfecta) a 10.000 (control monopolista). Es considera que índexs d'entre 1.000 i 1.500 punts reflecteixen una concentració de mercat moderada, mentre que amb índexs amb valors superiors a 2.500 punts es considera que el mercat és massa concentrat.

21. Tal i com descriuen les feministes comunitàries, especialment a Llatinoamèrica, com a proposta de visibilització de que el cos és un dels territoris on aterren de manera concreta les vulneracions de drets de les grans empreses transnacionals.

I pel que fa a la vessant Nord, o des de la mirada del Sud Global centrant-nos en el que podríem anomenar el Sud del Nord, aquest extractivisme i violència es fa present a través de la desposseïció que representa el pagament dels subministraments bàsics per a les famílies en situació de vulnerabilitat a l'Estat espanyol. Les afectades són les persones a qui se'ls talla el subministrament d'aigua, llum o gas per no poder pagar, l'endeutament sistemàtic que pateix una part de la població, i la població en general que ha d'assumir un sistema de facturació basat en costos il·legítims (Cotarelo 2015), l'assetjament i judicialització de les persones endeutades, la privació de l'accés a les persones en un règim residencial no regulat, etc.

A ambdues vessants opera un entramat de tractats comercials, que acompanyen les legislacions nacionals, que acaba blindant els beneficis de les empreses i supedita el gaudi de drets a les persones (o estats) que puguin pagar aquesta factura, ja siguin les d'aigua, llum i gas que arriben periòdicament a les llars, com la factura -i el preu- de posar en mans privades un bé de primera necessitat. Un bon exemple n'és el Tractat sobre la Carta de l'Energia (Eberhardt et. al 2018), un acord que es remunta a mitjans dels anys noranta i és aplicable a gairebé 50 països que van des d'Europa Occidental fins al Japó, passant per l'Àsia Central. Aquesta Carta protegeix les inversions estrangeres en el sector energètic. La part més preocupant són les clàusules referents a la 'solució de controvèrsies entre inversors i estats' -més conegudes com a ISDS, per les seves sigles en anglès- que permeten que els inversors denunciïn qualsevol país que hagi signat aquest tractat quan considerin que s'ha legislat en contra dels seus interessos o beneficis presents o futurs. Les disputes o conflictes que puguin sorgir entre inversors estrangers i estats dins de l'acord, no es resolen a través de tribunals ordinaris en el sistema de justícia nacional sinó en tribunals d'arbitratge internacionals. És un sistema paral·lel en el qual no hi ha jutges, sinó advocats privats que no es regeixen per la justícia internacional. Les sentències que es desprenen d'aquests tribunals són inapel·lables, tenint per tant la porta tancada a qualsevol recurs o via de resolució. Per exemple, una legislació que abordi l'emergència climàtica i les condicions de vida de la gent pot estar confrontant els privilegis i garanties que aquest tractat dona a les grans empreses transnacionals²². Així, els estats venen la seva sobirania per legislar i exposen a la ciutadania a moltíssima vulnerabilitat. La gestió de l'energia com una mercaderia i no com un bé comú té conseqüències que ens porten a situacions de no retorn.

22. Bulgària està lidiant amb tres demandes d'empreses energètiques d'Àustria (EVN, presentada en 2013) i la República Txeca (Energopro i ČEZ, presentades en 2015 y 2016). Aquestes empreses denuncien la decisió que va aprovar el govern búlgar de reduir els elevats preus de l'energia al país en un 7%, perquè aquesta redueix els seus ingressos de la venda d'energia elèctrica, per valor de centenars de milions d'euros.

Financerització de les empreses i infraestructures energètiques

La Llei del Sector Elèctric de 1997 de l'Estat espanyol, tenia com a objectius la seguretat i qualitat del subministrament, la diversificació de fonts d'energia i l'adopció de les normes europees de liberalització. Més enllà d'aconseguir aquests objectius, el seu disseny, planificació i funcionament van portar a acumular disfuncionalitats que es van aguditzar durant l'inici de la crisi financera: “uns preus elevats en termes comparats i l'acumulació d'un dèficit de tarifa que va arribar a posar en risc la sostenibilitat economicofinancera del sector i va arribar a suposar, després de la seva titulització amb aval de l'Estat, un desafiament per a les finances públiques” (Consejo Económico y Social 2017).

Així es visibilitza la insostenibilitat de les empreses energètiques, especialment les de l'oligopoli elèctric espanyol, que necessiten l'aval i les garanties públiques, així com de marcs reguladors favorables per tirar endavant. El règim elèctric durant el període 1998-2013 i el seu procés liberalitzador evoluciona cap a un canvi ràpid de les estructures accionaries de les principals empreses elèctriques: aquestes van apostar per les centrals de gas en cicle combinat alhora que les grans empreses constructores i immobiliàries desembarcaven en el seu accionariat. Paral·lelament, altres actors financers i d'elevat poder geopolític a escala internacional, han penetrat durant els últims anys també l'accionariat de les grans empreses energètiques a l'Estat espanyol i globalment (Cotarelo 2015).

Alhora, en els últims anys ja s'han fet habituals les compres i vendes entre les empreses del sector, en una carrera per acaparar més mercat, ja sigui al seu país matriu o arreu. Per posar només alguns exemples²³:

- El novembre de 2018 Repsol va adquirir a Viesgo tres centrals de cicle combinat i tres centrals hidroelèctriques, més la comercialitzadora de gas i electricitat, amb 750.000 clients, per 733 milions d'euros.
- El maig de 2020 la francesa Total va comprar a EDP dos grups de cicles combinats de 843 megawatts de potència, per 515 milions d'euros, i va aconseguir 2,5 milions de contractes de subministrament d'electricitat, gas i serveis.
- Altres comercialitzadores com Audax Energía ha reconegut que actors com Repsol també han intentat comprar-les, encara que finalment l'operació no s' hagi donat.

23. <https://www.capitalmadrid.com/2020/5/20/56545/repsol-y-total-sacan-tajada-del-negocio-electrico-en-espana.html>

<https://www.expansion.com/empresas/energia/2020/07/15/5f0f3304468aebac5c8b45e4.html>

<https://www.bolsamania.com/noticias/empresas/audax-reconoce-repsol-intento-comprarles-no-era-momento--7321152.html>

Al seu torn, també a la Unió Europea (UE) s'ha promogut aquest matrimoni estret entre les grans empreses i els mercats financers, de manera que el sector públic asseguri la inversió i la liquiditat del sector privat (Gerebizza i Tricarico 2013, ODG 2015), en moments d'incertesa com pot ser la crisi financera del 2007 o la crisi per la COVID-19. Els bons corporatius i la compra dels mateixos per part de la banca pública com el Banc Central Europeu (BCE) és una de les pràctiques o mecanismes que ens permeten afirmar l'estat avançat de la financerització de l'economia a escala global, i amb un fort impuls des de la UE. Les grans corporacions en són les beneficiàries i les úniques que tenen accés a aquesta eina a part dels estats, dels qui es compren els bons sobirans. Entre les empreses que van braç a braç amb els estats en aquesta lliga de compra de bons es troben empreses transnacionals energètiques o d'infraestructures tant conegudes com ACS, E.ON, Enagás, ENI o Enel (que va prendre el control d'Endesa el 2009). En plena crisi per la COVID-19 el BCE va decidir ampliar el seu programa de compra d'aquests actius -anomenat *Quantitative Easing*²⁴- amb el que des de 2014 es duu a terme la compra de deute dels països de la zona euro, així com també la compra de bons corporatius des de 2016 (és a dir compra de deute d'aquestes empreses, com si d'un país es tractés). Amb la pandèmia ha arribat un nou programa de compres de bons sobirans i corporatius: el PandemicEmergencyPurchaseProgram (PEPP). Amb aquest moviment el BCE pretén seguir injectant liquiditat i facilitar encara més l'accés al crèdit (barat) a les grans corporacions i als estats. Aquesta ampliació en la compra de bons ha permès beneficiar-se'n a més empreses transnacionals energètiques, d'infraestructures i d'altres serveis bàsics com Total, Airbus, Shell, Akzo Nobel, E.ON, OMV, Carrefour o Suez, entre d'altres. Pel que fa a les transnacionals energètiques d'origen espanyol se'n destaquen Iberdrola, Naturgy, Repsol, CEPSA o Red Eléctrica²⁵.

Les infraestructures, així com les mateixes empreses energètiques, no escapen al procés de financerització²⁶ de l'economia, el qual permet especular sobre diferents productes que no estan relacionats amb l'economia real, que es venen i es compren, generant plusvàlues fictícies que estan lligades al seu valor futurible -els "revenue streams" o fluxes d'ingressos- i no al valor d'un bé material. La financerització arriba precisament en un estat del capitalisme avançat en què la mera privatització no és suficient per alimentar el lucre expo-

24. El *Quantitative Easing* és una mesura autònoma dels bancs centrals, de caràcter excepcional i temporal, mitjançant la qual aquests intervenen comprant directament deute públic dels seus estats i títols d'empreses privades per tal d'injectar-los liquiditat

25. Dades del BCE <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omt/html/index.en.html#cspp> analitzades per Scherer i Pérez (2020, maig) La COVID-19 y el rescate de las empresas del Ibex35. El Crític. <https://www.elcritic.cat/opinio/la-covid-19-y-el-rescate-de-las-empresas-del-ibex-35-57042>

26. La financerització és "un procés i una fase actual de l'economia capitalista en la qual les finances s'han tornat extraordinàriament poderoses, penetrant les vides quotidianes de les persones i les decisions polítiques internacionals, nacionals, regionals i locals". <https://odg.cat/es/financiarizacion/>

nencial que necessiten les grans empreses transnacionals. Igual que el Banc Mundial i el Fons Monetari internacional van inferir models de privatització i ajustament estructural al Sud Global, o la Troika les seves condicions en despesa social i política econòmica als països de la UE, en les últimes dècades han estat aquests mateixos actors -de la mà de les grans empreses transnacionals- els que han posat sobre la taula el marc (des)regulador per al retorn ràpid en les inversions, sense importar els impactes socioambientals i econòmico-financiers per al conjunt de la població.

Els models de relocització i circuit curt, o actors empresarials com les cooperatives o les PIMES, que reinverteixen els seus beneficis en l'economia productiva són incapaços d'acumular riquesa a aquesta velocitat i nivell, i per tant plantegen un model que no és interessant per als mercats financers. L'abisme entre els inversors i els béns i serveis en què inverteixen fa que la sobirania i la presa de decisions quedi fora dels actors locals i comunitaris i, de manera més destacada encara, també fora de l'abast de les persones i col·lectius que encarnen una o més discriminacions o que estan travessades per diversos eixos de desigualtat. Així, les corporacions estableixen una governança que està al servei de l'activitat financera, en detriment de l'economia productiva, de les necessitats bàsiques i en general del sosteniment de la vida al planeta.

Així doncs, com funciona en concret la financerització de les infraestructures, especialment les energètiques, i quins impactes té en la població? La venda d'accions o bons de projectes (entesos com a fluxos d'ingressos) es realitza al mercat secundari, la qual cosa es tradueix en una màquina de generació de riquesa per a les empreses energètiques, constructores i el capital financer. Aquest negoci altament lucratiu -la venda del rendiment que l'empresa farà a futur- repercuteix sobre quines infraestructures es planifiquen, com i quan es construeixen, i qui té més probabilitats d'estar en risc. Es tracta d'una aposta per uns beneficis que estan pràcticament assegurats per les legislacions o condicions contractuals que s'han acordat, o altament avalats per institucions públiques que faciliten els mecanismes financers més adients, de nou, implicat això una pèrdua de sobirania.

També són fluxos d'ingressos l'import de les factures futures que la població pagarà, o els peatges de les autopistes, estiguin aquestes amortitzades o no. Així, els bons de projectes d'infraestructures, o la venda del dèficit de tarifa del sistema elèctric i gasístic espanyol als bancs, és la porta oberta a mercadejar amb les nostres necessitats bàsiques, perquè per als mercats són una inversió rendible, una entrada assegurada de capital amb la qual especular. La seguretat que els clients pagaran les seves factures és un negoci i una inversió clara per a les grans empreses subministradores així com per als bancs que compren el deute fruit de l'anomenat dèficit de tarifa, així com ho són les retribucions dels projectes d'infraestructures que s'inclouen en les planificacions estratègiques dels estats (Hildyard 2012, Gerebizza i Tricarico 2013). Per aquest motiu, quan s'aproven legislacions garantistes com Llei 24/2015 del Parlament de Cata-

lunya²⁷, que permet aturar els talls d'aigua i energia al territori català malgrat la persona en situació de vulnerabilitat no pugui pagar les factures, o quan trontollava la seguretat de cobrament d'ESCAL UGS després dels terratrèmols ocasionats pel projecte Castor a la costa entre Alcanar i Vinarós, els inversors financers perden confiança en el cobrament (i els bons o deute empitjoren la seva qualificació). És llavors quan la mà invisible del mercat ja no serveix, i cal que els estats i el sector públic els rescatin. I en última instància, que la ciutadania assumeixi i acabi pagant aquest risc (Guiteras 2014).

Si ens basem en la proposta de model d'anàlisi proposada per l'Observatori del Deute en la Globalització en l'anàlisi de la financerització corporativa (Pérez 2020), algunes de les preguntes que cal fer-se són, quin és el govern d'aquestes empreses (els seus directius, accionistes, etc.) i quina és la seva activitat financera (el seu balanç, el paper de l'empresa com a actor financer, etc.).

La primera de les qüestions, sobre el govern, es tracta d'una pregunta de difícil resposta en un marc d'opacitat, impunitat i manca de transparència. Repsol és una de les empreses que ens permet consultar aquesta informació sobre aquelles persones amb un càrrec a l'empresa: Antonio Brufau, president de Repsol, posseeix 566.803 accions, i el seu conseller delegat, Josu Jon Imaz compta amb 418.753 accions²⁸. La majoria dels membres de consell d'administració de la companyia van optar per rebre accions com a part de l'última edició del programa flexible de repartiment de dividendes. Malgrat això, desconeixem la majoria d'accionistes de l'empresa, ja que els dos accionistes i càrrecs mencionats sumen poc més d'un 0,06 de les accions.

Sectors estratègics com l'energia (Iberdrola, Repsol, Gas Natural), la construcció (ACS, Sacyr, OHL) o la banca (BBVA, Santander, Caixabank, Bankinter) comparteixen interessos comuns entre el seu accionariat. D'aquestes 17 empreses de l'Ibex, 8 estan participades directament entre elles. Són els casos de l'elèctrica Iberdrola, que té el 20% de Gamesa, el BBVA, que posseeix un 7% de Telefónica, o la constructora Sacyr, amb un 10% a Repsol. La Fundació La Caixa lidera el rànquing de societats amb participacions de més de 5% en major nombre d'empreses de l'Ibex. A més de tenir el 59% de Caixabank,

27. La Llei 24/2015, del 29 de juliol, de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica" http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=700006&language=ca_ES contempla el principi de precaució per aturar els talls a les persones en situació de vulnerabilitat. Alhora, preveu la signatura de convenis entre l'administració i les empreses subministradores per a aixugar el deute de les famílies que no poden pagar. La negociació per a aquests acords, que 5 després de l'aprovació de la Llei encara està en marxa, pretén posar fre a la lògica de pagament de factures amb diner públic, especialment aquelles que no estan ajustades a les necessitats de la família i són fruit de contractes o conceptes abusius. Si el principi de precaució i el límit en els beneficis de les grans empreses s'estén a l'Estat espanyol, significaria una línia vermella en la lògica del lucre que aquestes empreses poden assegurar gràcies a gestionar un servei bàsic per a la vida de les persones. Unes obligacions que l'oligopoli no vol assumir però que dins un esquema d'empresa pública o de propietat públic-comunitària serien de rebut.

28. <https://www.repsol.com/es/accionistas-inversores/gobierno-corporativo/participaciones-accionariales/index.cshhtml>

participa amb un 24% a Abertis, un 12% a la petrolera Repsol i un 5% a Telefónica. No obstant això, la influència de La Caixa en l'entramat de l'Ibex s'estén a través de la societat instrumental Criteria Caixa Holding, que és, al seu torn, accionista a Gas Natural, la tercera elèctrica del mercat espanyol²⁹.

Alhora, a la cúpula d'aquestes empreses, les remuneracions arriben a nivells que superen els milions: la remuneració mitjana el 2018 dels primers executius de les empreses de l'IBEX 35 va ser de 4,4 milions d'euros. Però a més, tres empreses van pagar el 2018 més de 10 milions d'euros al seu responsable màxim: Naturgy, l'antiga Gas Natural (15,5 milions), ACS (13,5 milions) i Banco Santander (11 milions). I és que Naturgy va multiplicar per 4,5 vegades la remuneració al seu primer executiu el 2018, justament l'any següent que la multinacional fos multada amb mig milió d'euros per part de la Generalitat de Catalunya per considerar que l'empresa no havia complert amb la Llei 24/2015 del Parlament de Catalunya en el cas de la dona de Reus que va morir a un incendi a la seva llar, mentre s'il·luminava amb espelmes, després que Gas Natural li hagués tallat la llum, saltant-se el principi de precaució que estableix la llei. La mitjana del primer executiu de les empreses de l'IBEX 35 va ser cobrar 123 vegades el sou mig de la seva empresa, una xifra que a Naturgy és encara més flagrant: el seu president va cobrar el 2018, 424 vegades el sou mitjà dels seus treballadors (Intermon Oxfam 2019).

Quant a la segona qüestió, sobre la seva activitat financera, el 2019 Endesa³⁰ va tenir un benefici ordinari net de 1.562 milions d'euros³¹ i manté un 100% de *payout* (la part del benefici que es destina a dividends). El principal beneficiat serà Enel, que controla el grup empresarial d'Endesa i rebrà 1.093 milions. Iberdrola³² va tenir un benefici net de 3.406 milions d'euros, augmentant un 32,5% els resultats de la seva activitat a Brasil. L'elèctrica ha pujat un 14% la remuneració als seus accionistes. Naturgy³³ va obtenir un benefici net de 1.401 milions d'euros el 2019. El 2018 havia tingut 2.822 milions de pèrdues, produïdes també per un sanejament massiu dels seus actius i infraestructures.

29. Relació que es mostra al següent mapa interactiu: https://www.eldiario.es/economia/mapa-ibex-comparte-accionista-relevante_1_2397922.html

30. <https://www.endesa.com/es/accionistas-e-inversores/informacion-economica>

31. El benefici net va ser molt més baix, de 171 milions d'euros, a causa de la revisió a la baixa que va fer sobre el valor de les seves centrals tèrmiques de carbó previ a la seva clausura.

32. https://www.iberdrola.com/wcorp/gc/prod/es_ES/conocenos/docs/ResultadosEJ19.pdf

33. https://www.naturgy.com/accionistas_e_inversores/inversores/resultados_trimestrales

El metabolisme energètic de la UE: el neocolonialisme ferotge rere la “seguretat energètica”.

Per la seva banda la UE, que també actua com a actor amb un important pes geopolític, compta amb un metabolisme concret quant al consum de recursos energètics. D'on prové l'energia que consumim a la UE? Quins impactes socioambientals i relacions geopolítiques se'n desprenen?

Segons Eurostat, més de la meitat del consum energètic de la UE procedeix de fora de les seves fronteres, augmentant aquest percentatge fins al 67% pel que fa al carbó, el 74,3% pel que fa al gas natural, el 86,7% pel que fa al petroli cru, i el 88,1% pel que fa al gas natural liquat (GNL). La UE ha augmentat la seva dependència de les importacions energètiques, aproximadament un 10% en els últims 20 anys (l'any 2000 era del 46,6%), i ara està per sobre del 55%, però en combustibles fòssils com el carbó i el gas natural ha augmentat en un 20% en els últims 20 anys (European Commission 2019).

Si entrem al detall de l'origen d'aquestes importacions de fora la UE en determinants combustibles fòssils (European Commission 2019), pel que fa al gas natural, el 2017 hi va haver un 38,7% provinent de Rússia i un 25,3% provinent de Noruega, seguit d'Algèria amb un 10'6%. No obstant, si sumem les importacions de diferents països del Sud Global, aquest percentatge arriba al 21,3%: Algèria, Qatar, Líbia, Perú, entre d'altres amb percentatge per sota de l'1%³⁴. Aquests últims països exportadors mencionats són l'origen més habitual per a països del sud-oest de la UE; de fet, el 90% del gas que exporta Algèria va cap a la UE i una tercera part a l'Estat espanyol (Hamouchene i Pérez 2016). Per contra, Rússia abasteix més habitualment països de l'Europa de l'est. Va ser justament després de la crisi de Crimea que aquesta tendència es va posar en dubte i es va començar a parlar de la necessitat de la diversificació del gas, per a que la UE no depengués del gas rus. Pel que fa a les importacions de petroli i GNL el 2017, també encapçalen com a països importadors Rússia (29,8%) i Noruega (11,9%), però el conjunt d'importacions provinents del Sud Global és del 58,2% (Iraq, Aràbia Saudita, Kazakhstan, Nigèria, Iran, Líbia, entre d'altres amb menys del 5%). Quant al carbó, encapçala les importacions Rússia (38,9%) seguida de Colòmbia (16,9), Estats Units (16,9), Austràlia (11,8), Sud-àfrica (4,9%) Indonèsia (3,4) i Canadà (2,5%), entre d'altres per sota del 2%.

Pel que fa als estats membre, pel que fa a la dependència de les importacions energètiques, destaquen Malta, Luxemburg i Xipre, per sobre del 90%. Portugal, l'Estat espanyol, Bèlgica, Itàlia, Grècia i Lituània es situen entre el 70 i el 80%. Els països amb menys dependència de les importacions energètiques són Estònia i Dinamarca, per sota del 10%, gràcies als jaciments d'esquist bituminós per a Estònia i de petroli per a Dinamarca (European Commission 2019).

34. Cal destacar també un 14,7% de les importacions de gas natural que té un origen no especificat.

Pel que fa al consum, la UE-28 té com a primera font energètica el petroli i els productes que se'n deriven (inclòs el GNL) en el 36%, seguit del gas natural en el 21%, dels combustibles sòlids (inclòs el carbó) en el 15% i l'energia nuclear en el 12%, sent d'origen renovable o biocombustibles només el 14% del total del mix. A l'Estat espanyol aquest consum d'origen renovable o de biocombustibles, així com el de gas natural i energia nuclear és molt similar que a la mitjana UE-28, però l'Estat espanyol té un major consum dels productes de petroli (44%) i menor en combustibles sòlids (10%). En definitiva, més enllà de l'explotació de recursos fora de les seves fronteres, es constata el règim fòssil (i nuclear) de la UE i de l'Estat espanyol, així com la llunyania dels objectius de reducció d'emissions que hauria de ser el camí a seguir cap a la ineludible i necessària transició energètica (European Commission 2019).

Val la pena donar una ullada als mecanismes formals que la UE planteja per afrontar el canvi climàtic: els protocols de Kioto, el més recent Acord de París i les eines promogudes per la UE per reduir o compensar les emissions generades pel seu metabolisme social, directament o indirectament, al seu territori o fora d'ell. D'entre aquests destaquen els mercats de carboni (compra-venda de drets per a emetre'n), que conjuguen l'expansió del capital, financeritzant espais anteriorment fora de qualsevol mercat, i l'acompliment aparent amb una sostenibilitat inexistente (Grain et al. 2009). L'intercanvi comercial fruit del metabolisme dependent de la UE, ha entrat en les últimes dècades un procés de viratge cap a la financerització de l'atmosfera per fer front a l'espasa de Dàmocles plantejada per l'emergència climàtica que ve lligada amb l'expansió de capital del capitalisme avançat. D'aquesta manera, l'esperada reducció de la generació nuclear ha anat acompanyada d'una financerització creixent, no només de la generació d'energia (a través del creixement de l'esfera financera dels grups empresarials que s'hi dediquen) sinó també de la manca de solucions reals per acabar amb la fossilització del model i no donar l'esquena als límits biofísics del planeta.

En aquest mateix sentit, una de les preocupacions principals dels estats i les empreses, especialment dels països i regions altament dependents energèticament -com ho és la UE, dels recursos fòssils i dels recursos de l'exterior- és assegurar el subministrament, i que aquest no s'aturi a causa de mesures proteccionistes, revoltes ciutadanes, desastres naturals o errors tècnics. La política energètica, al costat de les polítiques comercials i de seguretat o militars, són en realitat el nucli dur de la política exterior de la UE, així com de l'espanyola. Els estats amb més poder entren la seva incidència perquè el preu en origen sigui el més baix possible i perquè la influència dels països exportadors d'energia no controli els mercats internacionals. Això es tradueix en el fet que estats com l'espanyol donen suport a les matrius d'empreses transnacionals del sector energètic amb interessos, inversions o infraestructures a l'estranger. En definitiva, tant per assegurar els fluxos que necessita el seu metabolisme, com per garantir una estructura de preus favorables i l'expansió exterior de les seves empreses i capitals privats, es desplega un entramat normatiu, i una es-

tratègia de relacions exteriors que es recull als plans de “seguretat energètica” nacionals (Cotarelo i Pérez 2015, Llistar i Pérez 2016)

També en qüestions de “seguretat energètica”, sovint els governs posen sobre la taula que la disponibilitat de les tecnologies en la generació d'electricitat depèn de característiques tècniques i econòmiques, i, en el cas de les renovables, de factors ambientals. Així, mentre les energies eòlica, solar i hidràulica aporten poca seguretat de subministrament en el curt i mig termini, en no estar necessàriament disponibles en moments de més demanda, altres com la nuclear o la tèrmica convencional (cicle combinat, carbó o fuel) són considerades com energies que permeten aquesta diversificació per garantir l'anomenada “seguretat energètica”. També la necessitat d'interconnexió energètica entre estats, per garantir la diversificació i la seguretat de subministrament és emprada com a argument per a impulsar infraestructures que perpetuen un model fòssil i obsolet, aprofundint en models com el gasístic o prioritant les línies MAT (molt alta tensió), en comptes d'assegurar un subministrament descentralitzat i distribuït que pugui autoabastir-se sense dependre de l'energia elèctrica generada fora de l'àmbit local o regional.

Aquest model és precisament el que es porta també fora de les fronteres de la UE. L'extractivisme que la UE i l'estat Espanyol practiquen tant al Nord d'Àfrica com a Llatinoamèrica es basa en l'extracció intensiva de recursos energètics, que són extrets essencialment per a ésser exportats. En les últimes dècades han estat habituals els megaprojectes (miners, hidroelèctrics, gasístics, agroindustrials) que s'implanten sobre el territori per les necessitats exteriors, no pas autòctones, i que requereixen en ells mateixos d'un consum energètic desmesurat per a construir-se i mantenir-se, mentre deixen les comunitats que travessen sense subministrament energètic, privades dels seus rius, boscos, o terres de cultiu, o generen lògiques de criminalització i militarització als territoris que es defensen d'aquest acaparament. Així, aquest model acaba determinant les matrius productives dels països exportadors de manera que els fan menys sobirans i a expenses dels mercats i inversors internacionals.

Endesa, abans del seu control per part d'Enel va arribar a ser la multinacional elèctrica privada més gran a Amèrica Llatina, amb activitats a Argentina, Brasil, Xile, Colòmbia o el Perú. Union Fenosa també ha estat coneguda per les seves actuacions i vulneracions³⁵ a Colòmbia, Nicaragua, Costa Rica o Guatemala (Carrión y Pérez 2011) així com l'actuació de Repsol a escala global³⁶. Per aquest motiu és clau que en la carrera per assolir una plena sobirania energètica no la confonguem amb la “independència” de qui la pot pagar o de qui pot aconseguir la quantitat d'energia que sigui a costa de l'extracció, la mort i la financerització. És urgent que contemplem la dimensió exterior i

35. Campaña Union Fenosa: <http://omal.info/spip.php?mot114>

36. Campaña Repsol Mata: <https://www.ecologistasenaccion.org/2509/repsol-mata>

fòssil de l'energia: seran sobirans aquells territoris que sense afectar a tercers, puguin prendre les pròpies decisions sobre la generació, distribució i consum d'energia (Xse 2013). Les polítiques de l'Estat espanyol i també de Catalunya en matèria energètica i d'acció exterior no adrecen d'arrel cap de les dues dimensions de la dependència i permeten generar vincles o fins i tot legitimar règims que estan violant drets humans: “una diplomàcia energètica que actua més enllà de les pròpies fronteres i forja relacions estables amb governs de dubtosa reputació que, en molts casos, es beneficien directament de la venda d'hidrocarburs. Les polítiques de seguretat energètica semblen dirigides a perpetuar el neocolonialisme energètic i a assegurar el subministrament fòssil i nuclear apuntalant els règims que el sostenen” (González i Pérez 2018)

La sobirania energètica dels pobles implica també que el subministrament energètic no sigui només per a qui el pugui pagar, i ha de fer-nos qüestionar aquelles persones, estats o regions que consumeixen en excés precisament perquè pagar-ho no és un problema per a elles. En el vessant micro, l'Aliança contra la Pobresa Energètica³⁷ ha plantejat des del seu naixement aquest dilema: cal que els imaginaris col·lectius i les polítiques públiques deixin d'assenyalar a les persones afectades, assumint que gasten massa o que no en fan un bon consum. La realitat és que, mentre ho puguem pagar, l'opinió pública no et posarà sota el seu escrutini. La sobirania energètica dels individus, però, ha de significar també que les persones en situació de pobresa energètica no es vegin relegades a consumir com puguem, sinó com els sigui més adequat i digne; que puguem prendre les pròpies decisions conscients i informades sobre l'energia, també quan no puguem assumir-ne el cost. L'energia és un dret, malgrat que no sigui igual de fàcil per a tothom tenir-lo garantit.

Un model energètic al servei del(s) mercat(s): la impossibilitat de garantir drets humans

El dret a l'energia, articulat internacional i regionalment, pretén argumentar que: “les qüestions d'energia, en la mesura que es tracta d'alguna cosa més que una mercaderia, i que els agents estatals i altres involucrats en l'aprovisionament d'energia tenen obligacions associades, han d'anar més enllà de les relacions (desiguals) de mercat” (Walker 2016). En aquest sentit són pertinents les concepcions que parlen precisament del dret a accedir i fer ús del subministrament elèctric per a cobrir necessitats vitals, sense que això vingui determinat per la situació socioeconòmica de la persona (IDHC 2007 i 2009), especificant també la concreció d'aquestes necessitats i tenint en compte l'impacte a nivell global d'aquest consum i dels recursos que el proveeixen. Des

37. <https://pobresaenergetica.es>

de fa diverses dècades les propostes basades en una perspectiva de drets estan incorporant, cada vegada més, l'energia dins aquest conjunt de drets de "segona generació" que tracten d'exigir la satisfacció de les necessitats socioeconòmiques o de benestar políticament significatives per a la ciutadania global, i posant de manifest que la garantia d'aquests drets està relacionada amb el model de gestió de béns com l'aigua i l'energia (Guiteras 2016). En els últims anys, a més, s'està estudiant l'impacte de la privació d'aquest dret en eixos de desigualtat concrets, com és el cas de la desigualtat de gènere, un factor de risc sovint oblidat, per a patir pobresa energètica (González 2016).

Davant aquest enfocament de drets, la mercantilització i la financerització de béns comuns com l'energia i l'aigua, són actualment una de les pràctiques que regeixen el model econòmic i productiu en que vivim. Així, en les últimes dècades la gestió de serveis bàsics com l'energia (essencial per a il·luminar-nos, escalfar-nos o refrescar-nos, cuinar i conservar aliments, mantenir la nostra higiene i salut, comunicar-nos i informar-nos, etc.) s'ha anat entenent cada cop més com a un negoci capaç de generar beneficis exponencials. En l'última dècada, i especialment després de la crisi i l'eclosió de la bombolla immobiliària, l'energia i la construcció de les seves infraestructures són nous nínxols de mercat per als inversors financers (Gerebizza i Tricarico 2013). Només per posar un exemple, la Llei 24/2013 del sector elèctric és el marc legal que regeix l'activitat d'aquest sector en l'àmbit de l'Estat espanyol. A la pràctica, aquesta llei aprofundeix en la liberalització del mercat elèctric i, segons predica el seu text, l'energia deixa de ser un servei públic per convertir-se en un servei d'interès econòmic general, la qual cosa resulta també en la prioritització de la protecció del mercat.

També des de la UE, a través del Grup de Treball sobre Consumidors Vulnerables, que havia de proposar mesures per afrontar la pobresa energètica a la regió, es reconeix que el funcionament habitual dels mercats energètics pot portar a més desigualtat, però no identifiquen aquests fets com un problema o com a símptoma d'una disfuncionalitat que fa qüestionar en si mateix el model proposat. Per contra, la UE no té intenció d'implementar mesures per controlar o regular millor el funcionament d'aquests mateixos mercats generadors de desigualtat arran de la liberalització, sinó que anima a implementar mesures centrades en la protecció i canvi d'hàbits de la ciutadania, desatenent els altres factors causants de la pobresa energètica: "Els consumidors poden, doncs, fer front a un risc creixent de vulnerabilitat per raons diferents -o que es sumen-: la mala salut, els baixos ingressos o una situació econòmica precària, etc. Això es podria veure exacerbat per les pràctiques comercials deslleials o estratègies de màrqueting selectives, ja que la vulnerabilitat depèn tant de la situació de la persona com de l'activitat del mercat. (...) La creixent importància del problema no és un argument en contra de la liberalització contínua per obrir mercats i fomentar la competència, sinó que destaca el fet que la reforma del mercat ha d'anar acompanyada de mesures adequades per als diferents tipus de consumidors que puguin ser vulnerables." (VCWG, 2013).

Segons l'Agència de Ciències Ambientals (ACA), són 5'4 milions de persones a l'Estat espanyol les que viuen en una situació de pobresa energètica amagada, és a dir, que tot i que no tenen endarreriments o deute, tenen una despesa desproporcionadament baixa i amb molta probabilitat no estan tenint un consum adequat a les seves necessitats. El 15% de la població a l'Estat espanyol no pot mantenir una temperatura adequada o ha generat deute en el pagament dels serveis bàsics. És a dir, prop de 7 milions de persones estan actualment en aquesta situació de privació material i vulneració dels seus drets. Per últim, el 17% viu amb una despesa energètica desproporcionada. Això s'acompanya d'uns preus de l'energia privatius per a gran part de la població. Prenent el període 2008-2016, l'Estat espanyol es situa com el tercer país amb major increment de preu (incloent-hi impostos) en el cas de l'electricitat i el primer en increment (54%) en el cas del gas natural. Aquesta dinàmica de creixement dels preus situava a Espanya el 2016 com a l'estat membre amb la quarta energia més cara, tant en energia elèctrica com en gas natural (ACA 2018).

Retornant a la interseccionalitat que es mencionava a l'inici d'aquest capítol, referida a les diferents vulneracions sobreposades, les persones que més fàcilment patiran aquesta situació, si ens centrem en la situació laboral, són les aturades, però també les que treballen per compte propi o les que perceben pensions. També les llars amb persones grans, les famílies monomarentals i les famílies amb 3 o més menors a càrrec, mostren taxes més elevades que altres tipologies de famílies. També les persones amb problemes de salut es mostren més vulnerables: el 18% de les llars amb alguna persona amb mala salut a la llar, es declarava incapaç de mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada, enfront del 10% de les llars que no comptaven amb cap persona amb mala salut (ACA 2018).

Degut a la crisi per la COVID-19 s'han impulsat (i es segueixen impulsant) mesures i polítiques de contingència, en un afany suposat per a sostenir les necessitats socials, que no estan sent objecte de debat ni control ciutadà per la voràgine de canvis i mesures d'urgència. Moltes d'aquestes polítiques apunten actors corporatius, endeuten desmesuradament les institucions públiques, exposen a persones treballadores i en situació de vulnerabilitat, i agreugen els impactes sobre la vida de les persones i el planeta. Un cas clar és el de les mesures en matèria del dret als subministraments bàsics. Després de la moratòria de talls d'aigua llum i gas a tots els consumidors domèstics, vigent d'abril fins a setembre de 2020, el passat 29 de setembre de 2020 la Ministra d'Hisenda, Maria Jesús Montero, anunciava un seguit de noves mesures per a ampliar l'anomenat "Escut Social" davant la crisi per la COVID-19, i durant la compareixença confonia l'opinió pública sobre el nivell de protecció actual davant els talls de subministrament a l'Estat espanyol. Després d'anunciar que la moratòria de talls als subministraments domèstics no continuaria –una mesura que va entrar en vigor de manera contextual i que era inexistent abans de la pandèmia- donava a entendre que la legislació actual del bo social elèctric protegeix a la població vulnerable del tall. L'Aliança contra la Pobresa Energètica ha denunciat en diverses ocasions que, exceptuant a Catalunya on es compta

amb la Llei 24/2015, en l'àmbit estatal moltes casuístiques de vulnerabilitat no estan protegides davant el tall³⁸.

Encara avui veiem que, en última instància, la pobresa energètica és entesa com una externalitat, un efecte colateral del model energètic en què vivim, i que hi ha poca voluntat política per afrontar-la d'arrel, perquè això voldria dir confrontar els poders fàctics, energètics i economicofinancers que, en la pràctica, actuen com a un mateix ens. Sovint s'impulsen mesures, planificacions estratègiques o polítiques energètiques i socials que no responen a les necessitats reals de la població i del territori o l'entorn. El govern de les empreses, orientat als resultats financers fa que la mera negociació sobre l'assumpció de part del deute generat per la pobresa energètica estigui gairebé fora de l'equació. La comercialització, juntament amb l'activitat exterior, són les activitats més lucratives per a l'oligopoli elèctric a l'Estat espanyol. La garantia i qualitat del servei són suplementàries, o fins i tot queden al marge del cor de la seva activitat (financera). La renovació i manteniment de les infraestructures, la compensació i reparació dels seus impactes a l'exterior, o l'atenció deguda de les persones en situació de vulnerabilitat que abasteixen queden recollides, com a molt, en poc més d'una pàgina en els seus informes anuals. Però és el mateix procés de privatització i financerització, cosa que els ha permès privar una important part de la població dels seus drets. Tenen l'incomprensible privilegi de gestionar serveis bàsics per a la vida de tothom, però en la pràctica no importa com ho facin per tal de seguir mantenint aquesta gestió.

Per una energia al servei d'una vida digna: una mirada ecofeminista

Hi ha molts eixos que travessen les persones i que són potencials generadors de desigualtat, també pel que fa a l'energia. Fan més vulnerables però sobretot més vulnerades persones i col·lectius concrets: dones, persones migrades, amb diversitat funcional, gent gran, infància i adolescència, etc. i, en especial, aquelles que encaren dues o més discriminacions en la seva existència. Diversos eixos de desigualtat se solapen, generant situacions que coincideixen vulneracions de drets per a col·lectius específics que, més enllà de tro-

38. Abans de la pandèmia, així com també amb la modificació al setembre de 2020 de les mesures de l'Escut Social, fora de Catalunya no estaven protegides del tall situacions com les següents: una persona gran amb una pensió de 700 €; una família amb un fill de 17 anys amb uns ingressos totals de 1.100 €; una família que no disposi del bo social per desconeixement; una parella sense fills amb uns ingressos totals de 400 € que no estigui atesa per Serveis Socials, qualsevol família vulnerable amb subministrament de llum al mercat lliure; o els subministraments de gas i aigua. Excepcionalment, amb l'aprovació el 22 de desembre de 2020 del RDL 37/2020, i fins el 9 de maig de 2021, tornen a estar protegides dels talls d'aigua, llum i gas, mentre duri l'Estat d'alarma les famílies que disposin del bo social elèctric o que comptin amb els requisits per accedir a aquest. Això significa que encara segueixen quedant fora la majoria de les casuístiques mencionades.

bar-se en situacions de més o menys precarització segons el context, disposen efectivament de menys eines, recursos, marcs legislatius, mesures, xarxes de suport o mecanismes de defensa dels seus drets essencials. En temps de pandèmia, encara més, un seguit de perfils són els que més probablement hauran de sostenir la vulnerabilitat quan l'Estat no aconsegueixi fer-ho: les persones migrades que treballen com a cuidadores, la majoria de dones que treballen al tercer sector o en l'àmbit de la salut, o les professions precaritzades de sectors com l'alimentació o la neteja, també feminitzats.

És impensable plantejar la defensa del dret a l'energia o l'accés als subministraments bàsics sense reconèixer l'espoli històric dels recursos energètics al Sud Global, però també sense visibilitzar les cadenes de cures globals que activa la imposició d'un model energètic com el que s'ha descrit. Aquests territoris i persones, lluny de ser externalitats són, de fet, les que sostenen aquesta riquesa. La urgència del suport mutu davant un model econòmic i productiu que arrasa amb tot el que li fa nosa per seguir creixent, no ens pot fer oblidar que cal estar vigilants que l'acolliment de les vulnerabilitats i les cures que se'n desprenen siguin sistemàticament assumides per dones, aquí i arreu.

La privació material de les comunitats i individus de quelcom tan essencial com l'energia té impactes en la seva salut, així com en la del seu entorn. El model energètic fòssil-depenent i obsolet porta dècades sumint-nos en una espiral d'ecocidi que s'acarnissa amb la vida al planeta. I el fet de no tenir accés als recursos naturals -o en el cas dels contextos urbans, de no tenir garantits els serveis bàsics- porta a unes condicions materials d'existència absolutament precàries.

A nivell econòmic, davant situacions de vulneració de drets humans, especialment els anomenats DESC (Drets Econòmics, Socials i Culturals), habitualment hi ha elements que no permeten a les persones gaudir d'uns mitjans de vida suficients, ja sigui per l'ocupació del seu territori, la impossibilitat de disposar dels seus recursos naturals, cobraments per conceptes il·legítims o pagaments per serveis que no s'estan donant i que generen un endeutament del que no és possible recuperar-se. Una altra de les afectacions del model energètic que té més impacte sobre les dones en els països de Sud és la impossibilitat de generar renda. Les infraestructures i megaprojectes energètics aterren, s'imposen i impedeixen gaudir dels propis recursos per part de les comunitats del territori, vulnerant sistemàticament els drets associats a l'accés als serveis bàsics i als recursos naturals, implicant una major càrrega de cures per atendre la precarietat, la vulnerabilitat i la dependència.

En l'àmbit polític la conseqüència és un marc en el qual les empreses transnacionals, i el mateix poder polític, penetren el dret públic, modelant-lo al seu servei. Això genera que la més mínima expressió d'oposició tingui com a resposta la criminalització o l'estigmatització. No obstant això, davant d'aquest clima polític, a mesura que la mobilització en la defensa dels recursos naturals i dels serveis bàsics avança les persones afectades són també participants d'una re-politització de la qüestió energètica, dels ecosistemes i dels límits biofísics del planeta, generant això la unió i apoderament, davant la vulneració

dels drets de les persones, de la mare terra i de les generacions futures. La possibilitat de participar activament, de tenir veu, és un element essencial per a construir resistència col·lectiva des del testimoni directe de les persones i comunitats afectades.

En definitiva, per a posar l'energia al servei de vides dignes i que mereixin ser viscudes, és indispensable el reconeixement i reparació dels costos ecològics, econòmics, polítics, culturals, etc. ja que sense aquestes vulneracions no hauria estat possible la generació exponencial de beneficis que es dona actualment al sector energètic, tan estretament lligat amb el financer. Els temps de crisi no són una excepció, sinó més aviat una oportunitat per a aprofundir en aquesta desposseïció. En el marc de la COVID-19, igual que ho era ja abans, és urgent legislar a favor de les persones en situació de vulnerabilitat així com dels pobles i comunitats afectades per l'acció exterior dels estats i les grans empreses. Una vida a qui l'energia acompanyi i doti de millors condicions, i no a la inversa. Una energia que sorgeixi de les decisions i del govern de la ciutadania i els pobles organitzats i la preservació dels béns comuns que ens permeten sostenir la vida, des de la responsabilitat col·lectiva d'aquesta cura.

Bibliografia

- ACA (2016) Pobreza, vulnerabilidad y desigualdad energética. Nuevos enfoques de análisis. Asociación de Ciencias Ambientales. Recuperat de: <https://www.cienciasambientales.org.es/index.php/recursos/estudios>
- ACA (2018) Pobreza Energética en España. Hacia un sistema de indicadores y estrategia de actuación estatal. Asociación de Ciencias Ambientales. Recuperat de: <https://www.cienciasambientales.org.es/index.php/recursos/estudios>
- Carrión, J., & Pérez, A. (2011, febrer). Gas natural Fenosa deja a más de 20.000 familias sin luz como medida de presión contra las revueltas en las poblaciones. Setmanari Directa.
- Consejo Económico y Social (2018) Informe del sector eléctrico en España 2017. Recuperat de: <http://www.ces.es/documents/10180/4509980/Inf0417.pdf>
- Cotarelo, P (2015) El coste real de la energía. Estudio de los pagos ilegítimos al sector eléctrico español 1998-2013. Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització https://odg.cat/wp-content/uploads/2015/09/3a_informe_coste_energia_esp_web.pdf
- Cotarelo, P i Pérez, A (2015) Obrint la caixa negra de la UE Metabolisme energètic, dependència i geopolítica. Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització https://odg.cat/wp-content/uploads/2015/05/obrint_la_caixa_negra_de_la_ue_v2.pdf
- CNMC (2019) Informe de supervisión del mercado minorista de electricidad. Madrid: Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia. https://www.cnmc.es/sites/default/files/2820666_0.pdf
- Eberhardt, P, Olivet, C. i Steinfort, L. (2018) Un tratado para gobernarlos a todos: El Tratado sobre la Carta de la Energía, en constante ampliación, y el poder que otorga a las empresas para que entorpezcan la transición energética. Bruselas/Amsterdam: Corporate Europe

- Observatory (CEO) i Transnational Institute (TNI). Recuperat de: <https://energy-charter-dirty-secrets.org/wp-content/uploads/2020/03/Un-Tratado-para-gobernarlos-a-todos.pdf>
- European Commission (2019) EU Energy in Figures: Statistical pocketbook 2019. Recuperat de: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e0544b72-db53-11e9-9c4e-01aa75ed71a1>
- Gerebizza, E. i Tricarico, A. (2013). Large Infrastructure to overcome the crises? The case of the Europe 2020 Project Bond Initiative. Re:Common, CounterBalance, The Corner House. Recuperat de: <http://drittes-europaisches-forum.de/wp-content/uploads/2013/08/Infrastructure-briefingOK.pdf>
- González, I. (2016) Desigualtat de Gènere i pobresa energètica. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. ESFeres 17 <https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/03/ESFeres17-Desigualtat-de-genero-i-pobresa-energetica.pdf>
- González, I. i Pérez, A (2018) Caso Cataluña. Tradener, Transición democrática energética. <https://www.tradener.org/wp-content/uploads/2020/01/TRADENER-catalunya-.pdf>
- GRAIN, ODG, Entrepobles, VSF, Campaña no et mengis el món i Xarxa de Consum Solidari (2009) Cuiant el planeta: Fets, xifres i propostes sobre canvi climàtic i sistema alimentari global. Recuperat de: <https://odg.cat/publicacio/cuiant-el-planeta-fets-xifres-i-propostes-sobre-canvi-climatic-i-sistema-alimentari-global-2/>
- Guiteras, M. (2014) El Proyecto Castor: un ensayo de nuevas fórmulas de financiarización de la UE. Revista Papeles de relaciones ecosociales y cambio global N° 128 2014/15, pp. 125-135. Recuperat de: https://www.fuhem.es/papeles_articulo/el-proyecto-castor-un-ensayo-de-nuevas-formulas-de-financiarizacion-de-la-ue/
- Guiteras, M (2016) Pobresa energètica i models de gestió de l'aigua i l'energia a la UE: Cap a la garantia del dret universal als subministraments bàsics. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. ESFeres 16. Recuperat de: <https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/01/ESFeres16-PobresaEnergeticaIModelsdGestio.pdf>
- Hamouchene, H i Perez, A (2016) Colonialismo energético: el acaparamiento del gas de la UE en Argelia. Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització. Recuperat de: https://odg.cat/wp-content/uploads/2017/06/colonialismo_energetico_argelia_cast_1.pdf
- Hildyard, N (2012) More than Bricks and Mortar Infrastructure as Asset Class: A Critical Look at Private Equity Infrastructure Funds. The Corner House. Recuperat de: <http://www.thecornerhouse.org.uk/resource/more-bricks-and-mortar>
- IDHC. (2007). Carta de Drets Humans Emergents - Institut de Drets Humans de Catalunya. Recuperat de: <http://www.idhc.org/ca/formacio/seminari-taller-el-dret-huma-a-l-acces-a-l-aigua-potable-i-alsanejament.php>
- IDHC. (2009). Declaració Universal dels Drets Humans Emergents - Institut de Drets Humans de Catalunya. Recuperat de: <http://www.idhc.org/ca/recerca/publicacions/drets-humans-emergents/declaracio-universal-dels-drets-humans-emergents.php>
- Intermon Oxfam (2019) Quienparte y reparte: La huella en la desigualdad de las empresas del IBEX 35. Recuperat de: <https://www.oxfamintermon.org/es/como-distribuyen-valor-empresas-ibex-35>

III. La vida al servei del model energètic?

Llistar, D i Pérez, A (2016) El acaparamiento energético del Estado español: Interferencias sobre terceros asociadas a las políticas de seguridad de los suministros de energía. Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització. Recuperat de: https://odg.cat/wp-content/uploads/2016/10/acaparamiento_energetico.pdf

ODG (2015) La financiarizació de les infraestructures: perdent sobirania energètica i econòmica. Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització. Recuperat de: https://odg.cat/wp-content/uploads/2016/02/financiarization_of_infrastructure_cat.pdf

Pérez, A. (2020) EXTRACTIVISMO Y FINANCIARIZACIÓN ¿Cómo actúa Vale S.A. para que Mariana y Brumadinho no vuelvan a suceder? Barcelona: Observatori del Deute en la Globalització. Recuperat de: https://odg.cat/wp-content/uploads/2020/08/Extractivismo-y-financiarización_Vale_CAST.pdf

VCGW (2013). Vulnerable Consumer Working Group Guidance Document on Vulnerable Consumers. Recuperat de: http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20140106_vulnerable_consumer_report_0.pdf

Walker, G. (2016). The Right to Energy: Meaning, Specification and the Politics of Definition. L'Europe en Formation, (378), 26-38

XSE (2013) Sobirania energètica. Xarxa per la sobirania energètica. <https://xse.cat>